

- Kemsies*, Gedächtnissuntersuchungen an Schülern. Zeitschr. f. pæd. Psych. u. Path. 1900.
- Benda*, Nervenhygiene und Schule. Berlin, 1900.
- Martinak*, Psychologische Untersuchungen über Prüfen und Klassifikation. Oesterreichische Mittelschule. 1900.
- Weygandt*, Psychiatrisches zur Schularztfrage. Münchner Medic. Wochenschrift. 1900.
- A. M. Merriman*, Fatigue in Schoolchildren. Providence. Med. I. 1900.
- Werder*, Die hygienischen Anforderungen an den Stundenplan. Jahrb. d. schweiz. Gesellschaft f. Schulgesundheitspf. 1900.
- Netschajeff*, Zur Frage über die normale geistige Arbeit. Zeitschr. f. Schulgesundheitspf. 1900.
- Marillier et Philippe*, Recherches esthésiométriques. Paris, 1900.
- Anton*, Ueber geistige Ermüdung der Kinder . . . etc. Halle 1900.
- Schuschny*, Ueber die geistige Ermüdung kleiner Schulkinder. Archiv f. Kinderheilkunde. 1900.
- Aust*, Ueberbürdung und Schulreform. Deutsche Vierteljahrschrift f. öff. Gesundheitspf. 1900.
- Lobsien*, Ueber die psych.-pæd. Methoden zur Erforschung der geistigen Ermüdung. Zeitschr. f. pæd. Psych. und Path. 1900.
- Dr. Biatsy József*, A tulterhelésről. A tiszántuli ev. ref. tanáregyesület évkönyve. 1900—1901.
- Binet*, Un nouvel esthesiomètre. Anné psychologique. 1901.
- Kemsies*, Arbeitstypen bei Schülern. Ugyanott 1901.
- Hirschclaff*, Zur Methodik und Kritik der Ergographen-Messungen. Ugyanott 1901.
- Meumann*, Entstehung und Zielen der experimentellen Pädagogik. Deutsche Schule. 1901.
- Netschajeff*, Veränderungen der Aufmerksamkeitsschwankungen, als Kennzeichen geistiger Ermüdung . . . etc. Pæd. psych. Studien. 1902.
- E. Wiersma*, Die Ebbinghaus'sche Combinationsmethode. Zeitschr. f. Psych. u. Phys. d. Sinnesorgane. 1902.
- Max Brahn*, Über exacte Erforschung der Überbürdung. Ugyanott. 1902.
- Dearborn*, On the «Fatigue» of Nerve Centres. Psych. Rev. 1902.
- Guttman*, Gegenwärtiger Stand der Ermüdungsfrage. Zeitschrift f. d. Oesterreich. Gymnasien. 1902.

SÁFRÁNY LAJOS.

A MAGYAR ÍRÁSBELI DOLGOZATOKRÓL.

A magyar írásbeli dolgozatok készítésére tanterveink igen nagy súlyt fektetnek és módszeres utasításokat is adnak arra nézve, hogy az írásbeli dolgozatok értéke miképen növelhető. A felügyeletnek is egyik legfontosabb feladata, hogy az írásbeli dolgozatok készítésének módját és az elért eredményt ellenőrizze.

Az írásbeli dolgozatokra régebbi tanterveink is nagy súlyt fektettek. Köztudomású az is, hogy az öregebb emberek napjainkban is eldicsekszenek vele, hogy ők szebben tudnak írni, mint az újabb generáció. S igazuk is van, mert az 1848 előtti időkből különösen a megyei alkotmányos élet köréből származó felterjesztéseket, megyei határozatokat s más iratokat valóban gyönyörűséggel olvashatjuk ma is. Igaz, hogy abban a «prókátor világban» akadhattak kiváló emberek, kik a stílusnak valódi mestereivé nőhették ki magukat, de más részről az is bizonyos, hogy a régi magyar tantervek nagyobb súlyt fektettek a stilizáló képesség és a szép előadásbeli ügyesség fejlesztésére, mint a milyen mértékben a mai középiskola ezt előmozdítani törekszik. Nem vitatom, hogy az írásbeli dolgozatokat régebben helyesebb módszerrel kezelték, de azt határozottan állítom, hogy *latin nyelven a stilizáló képességet és a szép előadásbeli ügyességet nagyobb mértékben fejlesztették*. Lássunk erre néhány adatot a régi magyar tantervekből!

A soproni ág. ev. intézet számára 1741-ben kihirdetett rendszabályok hangsúlyozzák, hogy «az alsóbb osztályok írásbeli dolgozatait az illető tanítók otthon nézzék át, az észrevett hibákat a lap szélén jegyezzék meg és az illetőket az osztályokban külön figyelmeztessék azokra».¹

A híres Maróthy pedig Domokos Márton debreczeni városbíró elibe 1741-ben terjesztett javaslatában a 4-ik pontban «a fordított classzikai írók utánoztatását úgy szóbeli előadásokban, mint írásbeli dolgozatokban s belőlök frázisok gyűjtését, úgynevezett excerpták készítését és mindezekre naplónak szorgalmasabb vezetését sürgette.»² A Maróthy után kifejlődött gyakorlat alapján és az 1770-ben kiadott Methodus szerint a debreczeni iskolában «mindenik tanulónak (a syntaxis osztályban) naplójának (diárium) kellett lennie, melybe dolgozatait letisztázza, továbbá ékesszólásokat és a klasszikusokból utánozandó példányokat és kifejezéseket beírja».³ Maróthy kora óta tehát rendszeresen készített írásbeli dolgozatok voltak Debreczenben, de az is tény, hogy a debreczeni iskolában Maróthy előtt rendszeres írásbeli dolgozatok nem voltak.⁴

A jezsuiták tantervi utasításai szerint az első órán a decuriók összeszedik az írásbeli munkákat, melyeket a tanító kijavít, különösen ügyelve a helyesírásra. Még az első osztályban azonban az írásbeli gyakorlatok kizárólag nyelvtani szempontból kezeltetnek.

¹ Molnár A.: A közoktatás tört. a XVIII. században. 397. l.

² U. o. 498. l.

³ U. o. 501. l.

⁴ A debreczeni ref. gymn. tört. 65. l.

A második osztályban Cicerót utánozva fordítanak mondatokat. A harmadik osztályban naponként csinálnak irálygyakorlatot, a tanító az írásbeli munkákat csendesen javítja, hogy az alatt a tanulók új irálygyakorlatot készítsenek. A rhetorikai osztályban költők és szónokokból veszik az írásbeli dolgozatok tárgyát és azokat utánozzák, latin és görög verseket írnak, továbbá rhetorikai figurákat és okoskodásokat valamely tárgyra alkalmaznak. Havonként egyszer pedig egész beszédeket dolgoznak ki.

Mindezekből konstatálhatjuk, hogy a XVII—XVIII. századi tantervek a fogalmazásbeli ügyesség és a szép előadás gyakorlására sokkal nagyobb súlyt fektettek, mint mi napjainkban. Tudjuk, hogy ez az eljárás az akkori közoktatási irány alapelveiből folyt. Sturm is rajongott Cicero nyelvéért és ékesszólásáért annyira, hogy irigyelte azokat, kik hajdan Rómában születtek, mert azok a latin nyelvet már csecsemő korukban szüleiktől és dajkáiktól tanulták. A szónoki kiképzés képezte szerinte is az oktatás végcéljét, ezért fektettek oly nagy súlyt annak úgy szóbeli, mint írásbeli begyakorlására. Bizonyosra vehetjük, hogy ezen írásbeli dolgozatoknak a tárgyai nem voltak oly változatosak, mint a mi írásbeli dolgozataink, valószínű, hogy legtöbb esetben frázisok összeállításánál magasabb színvonalra nem is emelkedtek, a tanárok sem kezelték bizonyára a dolgozatokat olyan módszerrel, mint a milyennel azokat ma kezeljük, de én mégis azt olvasom ki a fent elsorolt történelmi adatokból, hogy a *stilizáló képességet, a gondolatoknak szabatos kifejezéseit és az élőszóbeli szabatos előadás gyakorlásával a gondolatok kerekded alakban való czélszerű elrendezését a szónokká való kiképzés keretében oly mértékben gyakorolták, hogy arra mai rendszerünkben képesek nem vagyunk.* Természetes is ez, mert napjainkban, a mikor minden tantárgy körében megszorodott a tananyag és a mikor minduntalan a túlterhelés veszedelmének tesszük ki tanítványainkat, az írásbeli dolgozatoknak ily nagymérvű felkarolásáról szó sem lehet. Pedig a mi az írásbeli dolgozatok által napjainkban elért eredményt illeti, valljuk meg az igazat, *növendékeink legnagyobb része nem éri el azt a célt, melyet az írásbeli dolgozatok elibe az utasítások kitéznek,* mert a jobb tanulóktól eltekintve, a tanulók zöme nagyon gyöngén tud fogalmazni. Még ha nagyon egyszerű feladatot adunk is növendékeinknek, pl. valamely olvasott költemény vagy mű tartalmi kivonatát, a tanulók nagyobb része még a felső osztályokban sem képes az ilyen egyszerű feladatot sem megoldani, nem képes kerekded formában, az anyag czélszerű elrendezésével és helyes kifejezésekkel elbeszélni az olvasmány tartalmát. Hát ha még olyan dolgozatot kell készíteniök, a melyben már önálló gondolatoknak kell lennie? Ha a tanár egy pár általános

irányelvet tűz ki útbaigazításul, a tanulók legnagyobb része rövid és csak a tanár által felvetett gondolatokat magában foglaló dolgozatot készít, ha pedig a tanár vázlatot is adott a dolgozathoz, akkor meg annyira hasonlít egymáshoz a legtöbb dolgozat, hogy a kinek a vázlatról tudomása nincs, azt hihetné, hogy az egész osztály összeült és együtt csinálták meg a dolgozatot. Az sem kicsinylendő hiba, hogy még a felsőbb osztályokban is sok dolgot ad a helyesírási hibák kijavítása.

A helyesírásra nézve szükségesnek tartom röviden megjegyezni, hogy ennek begyakorlását jelenleg igen nagy mértékben megnehezíti az a körülmény, hogy napjainkban az is megtörténhetik, hogy ugyanazon intézetben egyik tanár egy, másik más elvet követ a helyesírásban, úgy, hogy nagyon is óhajtandó volna a helyesírás egyöntetű szabályozása.* Nem akarok a helyesírás reformjának a tárgyalásába belemerülni, annyival kevésbé, mert úgy tudom, hogy a közoktatásügyi miniszterium kebelében az iskolai helyesírás egységesítésén dolgoznak, csak annyit kívánok mégis megjegyezni, hogy miután általánosan kidomborodott már a vita eddigi stádiumában is az a nézet, hogy a magyar helyesírásban nem lehet sem kizárólag az etymologikus, sem kizárólag a fonetikus elvet követni: szerintem kell, hogy az új helyesírási elvek megállapításánál arra törekedjünk, hogy helyesírásunk minél egyszerűbb legyen és ne nehezítsük meg annak elsajátítását szörszálhasogató fejtegetésekkel, annyival inkább, mert mint tudjuk, a helyesírás korszakonként változik és a most esetleg megállapítandó egyöntetű helyesírás sem fog a magyar nyelv életében változatlanul maradni, mert a nyelv és így helyesírása is folytonosan fejlődésben levő szervezet.

Mivel a magyar nyelv a lehető legegyszerűbb helyesírás-módot követi, épen a magyar helyesírást volna könnyű egyöntetűvé tenni. És épen ezért nem tudom helyeselni a budapesti tanári körben kifejezésre jutott ama nézetet,** mely a magyar nyelvben közkeletűvé lett idegen szavakat teljesen magyarosan akarja írni mindenütt, de a tudományos kézikönyvekben az idegen nyelvű műszók idegen írásmódját meg akarja tartani. Az egész okoskodásra épen az általam tanulmány tárgyává tett kérdés szempontjából megjegyzem, hogy helyesírásunk az iskolában is, de a közéletben még nagyobb mértékben épen azért ingadozó, mert az iskolában nem követünk egyöntetű eljárást s ezzel még jobban növeljük a zavart. Nem tartom kivihetetlennek, az oktatás szempontjából azonban okvetlenül szüksé-

* E cikket még decemberben kaptuk. Szerk.

** Közlöny 1901. évf. 8. sz. Balassa J. felolvasása.

gesnek vélem, hogy a magyar helyesírás szabályai az iskola számára összeállítottassanak és az így megállapított szabályok alkalmazása az iskolákban épen úgy kötelezővé tétessék, mint a milyen kötelező a tanterv bármilyen természetű elutasításának a megtartása, mert kisebb veszedelem rejlik egy némi hibákkal bíró helyesírási rendszer egyöntetű alkalmazásában, mint az egyöntetűség hiányában. Hogy azután ki állítsa össze a helyesírási szabályokat, az akadémia-e, vagy a közoktatási tanács, vagy egy megbízott szakember, annak eldöntése ide nem tartozik.

Nagyon zavarólag hat a tanulókra már maga az a tény is, hogy az ugyanazon intézet kebelében működő tanárok is különböző helyesírási elveket alkalmaznak, ez a körülmény épen nem járul ahoz, hogy a tanuló előtt a helyesírási elvek tisztázódjanak, hanem nagyon is alkalmas arra, hogy a tanuló a különböző elveket összezavarja és végre is helyesírásában semmiféle határozott elvet nem fog követni. *A mennyire szükség van a nyelvek tanításánál az egyöntetű terminus technikusokra, ép oly szükség van az egyöntetű helyesírásra.*

Visszatérve a főkérdéshez, konstatálhatjuk, hogy a magyar írásbeli dolgozatok készítésének mai rendszere mellett az eredmény az, hogy eltekintve a jobb tanulóktól, a tanulók nagyobb része a gimnázium elvégzése után sem tud fogalmazni, nem tudja tervszerűen elrendezni az előadandó anyagot, sőt helyesírásuk is gyarló lábbon áll. Pedig a tanár agyondolgozza magát az írásbeli dolgozatok javításával, úgy, hogy hozzávetőleges számítás szerint egészen közönséges eset, hogy philologus tanár egy iskolaévben 3000 dolgozatot kénytelen javítani. Eltekintve a dolgozatok javítására szükséges idő mennyiségétől, az írásbeli dolgozatok javításánál nem annyira a ráfordított idő mennyisége ad okot komoly gondolkozásra, mint inkább a végzett munkának lélekölő volta, mert nem is gépies, hanem egyenesen lélekölő munka az írásbeli dolgozatok javítása. Vajjon az írásbeli dolgozatok lélekölő munkájával elgyötört tanár, a ki 15—20 dolgozatot kénytelen naponként kijavítani, bír-e elég szellemi frissességgel a tanóra végzésére, a mi elvégre mégis csak fontosabb az írásbeli dolgozatok javításánál.

Tarthatatlan állapot ez, melyen okvetlenül segíteni kell és pedig mint az elmondottakból is következik, a segítségnek maga után kell vonnia egyrészt azt, hogy az írásbeli dolgozatok értéke emelkedjék, a tanár munkája pedig lehetőleg könnyebbé tétessék. Ezt a kettős, egymással szoros kapcsolatban levő következményt tartottam szem előtt, mikor a magyar írásbeli dolgozatok kérdését tanulmány tárgyává tévén, néhány erre vonatkozó irányelvet akarok kifejteni.

Legelőször is a tanári munka megkönnyítéséről szölok. Megemlítek egy régi kísérletet arra nézve, hogy az írásbeli dolgozatok javításának terhén mint lehet könnyíteni. A Maróthy szellemének és hatása gyümölcésének tekinthető s 1770-ben nyomtatásban megjelent Methodus így szól: «A tanítók szorgalmasan javítsák a tanítványok írásbeli dolgozatait. Minthogy pedig mindet nem javíthatják, javítsák most egyiket, majd másikat, mert a kiét sohasem javítják, az nem fog előhaladni.» Nem azért említem, hogy ezt az eljárást kövessük, hanem csak mint egy adatot arra, hogy már a XVIII. század közepén igyekezett Maróthy, hogy a tanárnak az írásbeli dolgozatok javításaival való túlterhelésén könnyítsen.

Hogy az írásbeli dolgozatok kezelésének helyes módját megállapíthassuk, szükséges először is megállapítani, hogy mi lehet annak az oka, hogy az írásbeli dolgozatok készítésének mai módja mellett, legalább is a tanár igen sokat dolgozik és az eredmény még sem megfelelő. Ennek az oka szerintem az, hogy tantervi utasításaink nem hangsúlyozzák eléggé, hogy *bármely dolgozat csak akkor készíthető, ha az már kellőleg elő van készítve*. Hogy a kellő előkészítés alatt mit értek, meg kell magyaráznom, hogy félreértés ne támadjon. Egyszerű példát véve fel, ha pl. egy magyar helyesírási gyakorlatot akar iratni a tanár az első osztályban, azt meg kellett előznie először is a helyesírás szabályai megtanulásának. De még ez nem elég. Meg kellett előznie annak az eljárásnak is, hogy a tanár a tanulók kezében levő füzetbe lehetőleg minden előző órán, annak néhány percét erre a célra elszakítva, helyesírási próbákat irasson, melyeket közös munkával rögtön kijavítanak. Pár heti gyakorlás után irandó azután, hogy úgy fejezzem ki, az első hivatalos helyesírási dolgozat. Vagy pl. Arany J. Toldijából Toldinak a jellemét akarom kidolgoztatni, akkor a Toldi olvastatása előtt már előre figyelmeztetem a tanulókat, hogy Toldinak a jelleme írásbeli dolgozatnak a tárgya lesz. Az olvasmány végig tárgyalása után megpróbálom velök összeállíttatni a Toldi jellemét. Egyik tanulónak a figyelmét egy, másikkal más jellemvonás ragadván meg, Toldinak a jellemvonásait együtt össze tudják állítani. De még ezzel sem elégszem meg. Nem elég, hogy a tanuló el tudja mondani a Toldi jellemét alkotó vonásokat, hanem tudnia kell azokat tervszerűen is csoportosítani. A csoportosítást is megpróbáltatom velök az órán, de vigyázzván arra, hogy a megbeszélés tartalmát le ne jegyezhessek.

Tudom, hogy ennél az eljárásnál egy nagyon is jelentős ellenvetés tehető. Az tudniillik, hogy az ilyen sokoldalú előkészítés bizonyos könnyű, kényelmes és felületes munkát eredményez. De ez az eljárás szerintem azért szükséges, hogy *minta nyújtassék a tanu-*

lőknak arra nézve, hogy valamely dolgozatot mint kell tervszerűen elkészíteni.

Arra is van eszköz, hogy ezáltal a tanulók önálló gondolkozása meg ne bémíttassék és a kényelmes munka célját ne téveszse. A minta nyújtása az egy-egy tanulmánykörből vett dolgozatok készítése alkalmával szükséges. Az előkészítés azonban a későbbi hasonló természetű dolgozat készítésénél szűkebb körre szorítandó. Részletes utasítás csak az iskolai év elején vagy olyan természetű dolgozat készítésénél szükséges, a melyre még mintát nem láttak, illetőleg nem készítettek. Így pl. ha még egy költemény tartalmi kivonatát, vagy leírást, vagy beszédet, vagy irodalmi értekezést nem készítettek egyetlen előző osztályban sem, akkor az előkészítés okvetlenül szükséges. Ha pl. már az előző években, vagy abban az iskolai évben Toldi jellemét kidolgozták, akkor Shakespeare Coriolánusából Volumnia alakjának megrajzolásához semmiféle útbaigazítás nem szükséges. Vagy ha az irodalomtörténelemből valamelyik irodalmi irány hatásáról dolgozatot készítettek, akkor, ha később pl. a népköltésnek a költészet fejlődésére gyakorolt hatásáról akarok dolgozatot íratni, elég lesz annyi útbaigazítás (de ennyi meg feltétlenül szükséges), hogy már mielőtt erről a tárgyról magyarázatot tartanék, előre figyelmeztetem a tanulókat, hogy erről a kérdéstről írásbeli dolgozatot fognak írni. A magyarázat közben azután minden egyes költőnél különös gonddal kiemelem, hogy rá nézve a népköltés milyen hatással volt. A tanulóknak még így is elég tér marad az önálló gondolkozásra, mert össze kell gyűjtenie az anyagot, azt el kell rendeznie és szépen megírnia.

Általában véve különben minden írásbeli dolgozat készítésénél az illető osztály átlagos értelmi színvonala az irányadó arra nézve, hogy az előkészítésnek milyen fokúnak kell lennie, mert tudjuk, hogy egyik osztálynak átlagos értelmi színvonala nagyobb, mint a másiké.

Az eddigiekben még nem érintettem a tulajdonképeni stilizáló képesség fejlesztésének a kérdését, mely szintén fontos, mert a tanulók magyar írásbeli dolgozatainál nem is annyira az önálló gondolkozás hiánya a főbaj (hiszen önálló gondolatokat csak mérsékeltlen követelhetünk tőlök), hanem legnagyobb baj az, hogy a mit el akarnak is mondani, azt sem tudják kerekdeden kifejezni és a kifejezéseket kellőképen megválogatni, szóval nem tudnak szépen írni. Több idősebb embertől hallottam már, hogy a mai nemzedék nem tud oly szépen írni, mint ők tudtak. S valóban, ha az 1848 előtti alkotmányos küzdelmekből származó iratokat olvassuk, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy azok az öregek a szónak csakugyan nagyobb mesterei voltak, mint mi. Erről a kérdéstről még alább lesz szó.

Az elmondottak alapján a magyar írásbeli dolgozatok színvonalának emelésére én a következő eszközöket tartom czélszerűeknek:

1. Minden dolgozat csak alapos előkészítés után adandó fel, mint azt fentebb kifejtettem.

2. Az élő szóbeli előadás szabatoságára nagyobb súly fektetendő. E tekintetben feltűnő, hogy újabb időben nagy általánosságban megelégszünk a feladott leczkének többé-kevésbbé szabatos felmondásával, arra fektetjük a fősúlyt, hogy a kérdés lényegét értik-e a tanulók, ha ezzel tisztában vannak, a készület ellen nagyobb kifogást nem teszünk. Ez a mai nevelési szokások között feltűnő egyoldalúság, különösen ha tekintetbe vesszük a régi tantervek eljárását, melyek nagyobb súlyt fektettek a «szép beszédre.» Lássunk erre is néhány példát a régi magyar közoktatás történetéből.

A soproni ág. ev. iskolában a XVII. század második felében az utasítások értelmében, az olvasott műveket grammatikai, retorikai és logikai elemzéssel tárgyalták, továbbá irány és egyéb írásbeli gyakorlatok tartattak a hét főbb napjain, «a dolgozatok kijavítása közben pedig rögtönzött gyakorlatokat tartottak». De legjellemzőbb az, a mire ez alkalommal rá akarok mutatni, hogy hetenként egy-egy napra szónoki előadás (concio) volt kitűzve.*

Maróthy fentebb ismertetett 1741-iki ajánlatában is «a fordított klasszikai íróknak szóbeli és írásbeli utánoztatását» sürgette.

Míg a régi tantervek ilyen határozott szavakkal tulajdonítottak nagy jelentőséget a szónoki előadásnak és a klasszikus írók élőszóbeli és írásbeli utánzásának épen a szép stílus fejlesztése szempontjából, addig az 1898-ban újabban kiadott gimnáziumi tanításterv mindössze csak annyit mond, hogy a szabatos kifejezéseknek az élőszóbeli előadásban való folytonos szemmel tartása által az írásbeli szabatoság is előmozdítható: «Midőn a különböző tantárgyak tanárai a pontos nyelvtanításnak a gyámolító segítségére számot tartanak, szükséges, hogy mindegyikök a maga részéről is érezze kötelességének közreműködni a magyar nyelvtanítás ebbeli czéljának elérésére, hogy a tanuló a tapasztalata és tanulmánya körébe eső tárgyakról világosan, szabatosan és ügyesen tudjon szólani és írni. Nem a tankönyv szavainak szó szerint való elmondása adhatja igazi mértékét a növendék értelmességének, hanem az élő megbeszélés és megmagyarázás folytán szerzett ismeretnek szabad közlése korának és fejlődési fokának megfelelő önállóságot tanusító szabad előadása.» A különböző tanszakok tanárai tehát azonfelül, hogy a tanulót minden alkalommal arra szorítják, hogy helyesen és izlésesen fejezze ki magát, időszakonként

* Molnár i. m. 384. l.

valamely összefüggőbb részlet befejezése után alkalmas írásbeli feladatok kitűzésével mozdítsák elő az anyanyelv ügyes használatának saját tárgyak körében való elsajátítását.

Minden alkalmat meg kell tehát ragadni arra nézve, hogy a szabatos és szép előadást gyakoroljuk, mert ugyanakkor szép írályt és fogalmazásbeli ügyességet is sajátítanak el növendékeink. *Az egyes tanórákra kiszabott feladatok között mindig ott szerepeljen, a hol csak lehet, hogy összefüggő, csinos előadással beszéljen el a tanuló valami olyat, a mit a könyvből szóról-szóra meg nem tanulhat, hanem csakis szabadon, saját szavaival adhat elő.* Ilyeneket szabhat ki pl. a klasszikus nyelveket tanító tanár is az által, hogy megköveteli, hogy az olvasott szöveg tartalmát csinosan, szabatosan adják elő a tanulók. A magyar nyelv tanárának meg tömérdek alkalma kínálkozik a szép stílus begyakorlására. Így pl. valamely költemény vagy olvasmány tartalmának elmondása, vagy valamely olvasmányúl szolgáló magyar irodalmi remek azon jellemvonásainak összeállítása, melyeket az olvasmány vagy költemény tárgyalása alkalmával megfigyeltek, vagy az egyes tantárgyak bizonyos szakaszainak az összefoglalása. Helyes volna egyes kisebb szakaszok befejezése után is hetenként, vagy kéthetenként az illető szakasz kiemelkedő tételeinek összeállítása. A tanár közölje az előző órán a növendékekkel az összefoglalás főbb szempontjait kijelölő tételeket, meghagyván, hogy a tételen gondolkozzanak, hogy így folyékony és szép előadással számolhassanak be.

3. *Az élő szó felhasználható a helyesírás szabályainak begyakorlására is, olyanformán, hogy bizonyos előmondott szövegben a tanuló élő szóval megjelöli, hogy milyen írásjeleket használna és az egyes szavak helyesírásáról is számot adhat.* Annyi bizonyos, hogy az írásbeli dolgozat értékével a szóbeli gyakorlás fel nem ér, mert az élő szó nem vésődik annyira a tanuló emlékezetébe, mint a leírt dolgozathoz merített tanúság, de az írásbeli dolgozat eredményét ez is támogatja.

4. *A magyar nyelvi dolgozatok száma azon osztályokban, a melyekben havi dolgozat van előírva, nagyon csekély.* A felsőbb osztályokban lehetne legalább is félhavasanként dolgozatot készíttetni, úgyszintén a felsőbb osztályok magyar nyelvi tananyagának tanításánál az a helyes eljárás, hogy nagy súly fektetessék a megfelelő irodalmi olvasmányokra. Miután ezeknek a tárgyalására eddig is kellett időt fordítani, a dolgozatoknak az órán való előkészítése idővesztéssel nem jár, a tanulók házi munkája pedig az előkészítés által nagyon meg van könnyítve. Ha a tanulók minden félhónapban lelkiismeretesen kidolgoznak egy-egy olyan kérdést, a melyet már a felső osztályokban megkérdeztek, az a nyelv tanítását nagyon előmozdítja.

tályokban fel lehet adni: fogalmazásbeli ügyességök nem kétszerte lesz nagyobb, hanem sokszorta, mert a ki a diákokat ismeri, tudja, hogy házi írásbeli dolgozataikat legtöbbször az utolsó napokban készítik el, tehát ha havonként csinálnak egy írásbelit, akkor 3 napig dolgoznak csakis körülbelül, 27 napon keresztül pedig nem gyakorolják magukat az írásbeli szabátosságban. Hogy azután a pár nap hiján egy hónapot kitevő időközben milyen mértékben tompul meg az a készség is a tanulónál, a mi már az előbbi dolgozat készítésekor meg volt nála, az eredmény mutatja. Ellenben meg vagyok róla győződve, hogy ha minden két hétben kénytelen a tanuló egy magyar dolgozatot készíteni, akkor úgyszólván alig van egy olyan hét, mely alatt a magyar dolgozatnak legalább is az eszme menetén ne kellene gondolkoznia.

A mi a félhavi dolgozatok készítésében rejő ama nekézséget illeti, hogy *a tanárok a felső osztályok írásbeli dolgozatainak természeté miatt hosszú és sok dolgozatot kénytelenek javítani, azon is lehet segíteni.* Nevezetesen ha — mint fentebb láttuk a XVII—XVIII. században megtették, hogy csak némely írásbeli dolgozatot javítottak ki a tanárok, most is meg lehet tenni néha, hogy csak némely dolgozatot javítson ki a tanár. Ez megengedhető olyan tétélekről írott dolgozatoknál, melyeknél a tárgy megértésére és nem első sorban a stílus szabátosságára fektetjük a fősúlyt. Ha pl. ilyen című beszédet kell készítenie a tanulónak: «Nyelvében él a nemzet» — miután itt a beszéd szerkezete és nyelvezete egyformán fontosak, minden tanuló dolgozata átnézendő. Ellenben nem okvetlenül szükséges átnézni minden dolgozatot, ha pl. Volumnia jellemét akarom Shakespeare Coriolanusából megalkottatni a tanulókkal. Az *ilyen tétélekről írott dolgozatok közül néhányat átnézve és kijavítva, általában tájékozódunk a felől, hogy a többi dolgozatban is milyen természetű hibák lehetnek és a megbeszélést ez irányban tartjuk meg. A dolgozatírás pedig azt a célt, hogy a jellemzést begyakorolják, elérte.*

5. *Ugyancsak az írásbeli dolgozatok javításából a tanárra háruló teher kevesbitésére, de meg az idővel való takarékoskodásra is alkalmasak az úgynevezett extemporálék.* A tanár bármikor, az órának néhány percét elszakítva, különösen a matematikából és az idegen nyelvekből, de egyes magyar nyelvteni szabályok és a helyesírás begyakorlására is irathat extemporálékot, melyeknek azon előnye van, hogy a tanulónak épen úgy gondolkoznia kell azokon, mint a többi írásbeli dolgozaton, a rögtön utána megejtett együttes javításnak pedig azon előnye van, hogy a tanuló rögtön megtudja, hogy miféle hibát követett el s nézetem szerint sokkal többet tanul belőle, mint a többi hasonnevű írásbeli dolgozattól, mert azoknak javítása

több időt vévén igénybe, a tanulónak új munkájába kerül, hogy a dolgozatot annak javítása közben áttanulmányozza, a mi természetesen sok tanulónál a javítás felületességére vezet, mert annak lelkiismeretes áttanulmányozásához sok tanulónak nincs türelme. Én legalább ennek tulajdonítom, hogy a tanulók által otthon eszközölt javítás sok tanulónál felületes. Nincsen meg ez a nehézség az extemporáléknál, melyeknél a javítás alkalmával a tanulónak még friss emlékezetében van a dolgozat, tehát az együttes javításból származó okulás nagyobbfokú.

A magyar dolgozatok körében az extemporálék csakis a helyesírás s néhány nyelvtani szabály begyakorlására szorítkozhatnak. De viszont meg vagyok róla győződve, hogy a helyesírásnak extemporálék útján való gyakorlása nem kicsinylendő legalább is a négy alsó osztályban, sőt, ha az idő engedi, felfér a felsőbb osztályokban is. Annyi bizonyos, hogy mi magyarok nem fektetünk elég súlyt a helyesírásra, mert pl. az 1890. évi porosz tanterv az első osztályban semmiféle más írásbeli dolgozatot nem követel a német nyelvből, mint csak helyesírási gyakorlatot.* Tagadhatatlan, hogy a német nyelv helyesírása született németre nézve is nehezebb, mint a magyar helyesírás a született magyarra nézve, meg azt is mondhatjuk, hogy talán nem is egészen észszerű dolog egy egész évet csakis a helyesírásra pazarolni, hanem kívánatos volna, hogy nyelvtani és fogalmazási gyakorlatok is helyet foglaljanak a porosz iskolai dolgozatok között, de tény az, hogy mi meg a másik végletbe megyünk és nem tulajdonítunk oly nagy fontosságot a helyesírásnak, mint a németek. Szerintem az utasításoknak ki kellene emelni, hogy a helyesírás gyakorlása külön extemporálék feladatává teendő.

Ime ezen eszközökkel tartom én elérhetőnek a magyar írásbeli dolgozatok értékének növelését, folytonosan szem előtt tartva, hogy sem a tanár, sem a tanuló túl ne terheltessék. Ha a XVII—XVIII. század emberei a latin nyelvű szónoki kiképzést végczellá tudták tenni s ha ennek segélyével tartalomban ugyan gyarló, de legalább nyelvtanilag szabatos dolgozatokat írni tudó embereket tudtak nevelni, akkor mi a középiskola jelenlegi sokoldalú tárgyai segélyével a mai kor szellemének megfelelő nemzeti irányú közoktatás megvalósítására nyujtsunk minden tőlünk telhető eszközzel legalább annyit növendékeinknek, hogy képesek legyenek szépen és szabatosan kifejezni magukat úgy élő szóban, mint írásban!

BARCSA JÁNOS.

* Lásd Baumeisternél.